

Христо Манолакев. Слово и Тяло. Из историята и херменевтиката на руския литературен канон на XIX в. София: Регалия 6, 2017. – 496 с. ISBN 978-954-745-269-5

Изследването на проф. д.ф.н. Христо Манолакев има амбицията да предложи *нова концепция* за историзация на руската литература на XIX в. Съвсем основателно авторът отчита, че решаването на тази сложна задача изисква изнамирането на *нова методология*, преодоляваща традиционния в руското литературознание бинарен модел, състоящ се, от една страна, от чисто формалистичен интерес към текста сам по себе си, и от друга страна, съдържателния духовно-религиозен подход. Като подчертава, че преосмислянето на репертоара на руската литература задължително изисква неговото *препрочитане в семантизиращата го иманентна среда* (а не от предполагаещи го външни фактори), авторът изнамира този „трети път“, който се състои от *две основополагащи за конституирането на руския литературен канон на XIX в. линии*.

Първата линия, наречена *ситуация на Словото*, се разкрива в една повтаряща се сюжетна схема: героят се появява „отвън“ и идва „тук“, *за да изложи една нова идея* (в най-общия смисъл на думата: идеология, доктрина, възглед и пр.), убеден, че тя е необходима за посрещащите го (доказва се, че тази линия е зададена от творбата на Грибоедов *От ума си тегли*).

Втората линия, въведена като опозиция на Словото, е *митологемата на Тялото*, разбираана в либертинския смисъл на понятието (като интелектуална позиция и социална игра), която е зададена от типологичното усвояване на Пушкиновия роман в стихове *Евгений Онегин* (58 – 97)¹.

Като се придържа към тези две глобални посоки на проучване, проф. Манолакев предприема впечатляващ по своята дълбочина и обстоятелственост анализ на механизма на повторението на архетипите *Слово* и *Тяло* като два типологизационни сюжета, формиращи проявленията на руския канон, и показва как литературата в себе си иманентно канонизира определени произведения. Като тръгва от канонизиращия текст на Грибоедов, линията на Словото по своеобразен начин продължава в Лермонтовия роман *Герой на нашето време*, който от тази гледна точка се оказва особен тип корективно продължение и целенасочен стремеж за

¹ Позоваването на книгата на Христо Манолакев ще отбелязваме с номера на страницата в кръгли скоби.

пренаписване и „поправяне“ на Пушкиновия роман чрез извършването на своеобразна *семантична ротация* (112 – 150). По-нататък превъплъщението на Словото се разкриват в интертекстуалното пресичане на Гоголевата поема *Мъртви души* с Грибоедовата комедия – доказва се, че първият текст е прозаичен „преразказ“ на втория и се превръща в поема на *предупреждението* за опасностите от сляпото и безрезервно възприемане на „западното“ Слово (150 – 160).

В глава трета (*40-те години: изработване на канона* (Белински, Гогол, Херцен), 187 – 223) изследователят акцентира върху кардиналния прелом в руския литературнокритически процес: от естетическа критиката постепенно се превръща в критика с идейна и социална насоченост, което рефлектира върху трансформацията на Словото като политическа идеология в Херценовия роман *Кой е виновен?* (207 – 218). По-нататък авторът проследява как тази традиция се усвоява и доразвива в Тургеневата романистика чрез обвързването на линията на Словото с линията на Тялото в изграждането на отличителния руски идеологически сюжет.

В главата *Отреченият канон: Ф. М. Достоевски* и особено в подглавата *Другото Слово* (285 – 396) Манолакев изяснява по какъв начин пък романите на Достоевски *Идиот* и *Бесове* се сближават структурнотипологически с комедията *От ума си тегли* и поемата *Мъртви души* и как се вписват в техния проблемен хоризонт с намерението да се преосмисли идеологията на Словото и да ѝ се даде ново, различно тълкуване.

В красноречивото назоваване на главата *Крайт на героя: Тялото* (410 – 425) се изследва романът на Л. Толстой *Ана Каренина* и се показва, че образът на Вронски по своеобразен начин приключва линията на Онегин като *герой на Тялото*. Напълно логично изследването на Словото и Тялото като субстанциални начала, типологично формиращи единния сюжет на руската литература, приключва с анализа на Чеховата творба *Болнична стая № 6*, където убедително се доказва, че притчовият характер на повестта задава руския идеологически сюжет, в който се приключва линията на Чацки, т. е. озаменува се крайт на *Словото*.

Така изследването придобива строго промислена композиционна структура, отразяваща идеята за изграждането на руската литература от класическия XIX век като *единен идеографски текст*.

Правило ми е впечатление, че поддържаните от Христо Манолакев тези винаги са предизвиквали интерес, одобрение или полемика в научната русистика, което е сигурен белег за тяхната висока стойност. Във връзка с това бих искал да изложа и някои лични съображения.

Струва ми се, че като всяко амбициозно и новаторско изследване и трудът на проф. Манолакев следва известна предпоставена схематичност

(която в известен смисъл е неизбежна) в стремежа към цялостно претълкуване на руския литературен процес чрез историческа реконструкция, предприета от специфичен социално-идеологически ъгъл (това особено се забелязва в главата *Н. В. Гогол – „Избрани места от преписката с приятели“: проектът религия и литература*, 198 – 207). Но това е идеография, която, струва ми се, е изконно чужда на мнозина от анализираниите в труда автори (и то не само на Гогол и Достоевски). Стига се до ненужно затъмняване и инвективно отричане на безспорно съществуващата *уникална* духовно-религиозна доминанта на руския литературен логос през XIX век. Това е твърде съществена специфика, за да бъде тя заменена с общия термин „идеологоцентризъм“ (тъй като християнството може да се нарече „идеология“ или „доктрина“ единствено от една секуларизирана атеистично-хуманистична гледна точка). Признавам, че в случая съм пристрастен и подобен подход ми е изконно чужд, но както е известно, ролята на духовната проблематика в руската литература е дълга и дискуссионна тема, която нямам намерение да подхващам. В този ред на мисли в изследването логично не намира място например такъв емблематичен автор като Ф. И. Тютчев. Впрочем прави впечатление отсъствието в работата на лирически текстове – дали защото лириката като цяло изобщо не се вписва в предложената концепция? Искам да кажа и друго: разбирам, че за да се утвърди „нов канон“ (като нова тълкувателна стратегия), неизбежно трябва да се накърни „старият“, но оттук, мисля, произтича и малко опростената стилизация на сложния литературен процес под бинарната топка само на две каноноизграждащи линии: ситуацията на *Словото* (най-общо казано – идеологическото, което, пак подчертавам, е нещо различно от религиозното според *иманентното* му изповядване и художественото му *въплъщение* от редица класически руски автори на XIX в.) и митологемата на *Тялото* (либертинското, сродяващо руската литература със западноевропейската сенсуалистка актантност, Впрочем като цяло духовно отречено както в *Евгений Онегин*, така и в *Герой на нашето време*).

Изказаните съображения, разбира се, по никакъв начин не омаловажават несъмнените достойнства на този ценен (както за българската, така и за чуждата русистика) труд, чиято логична интенционалност се развива по свои закони и принципи, с които не е задължително да сме съгласни.

Николай Нейчев